

ANALİZ

AĞUSTOS 2017 SAYI: 214

BİR ÖRGÜTÜN ANATOMİSİ **BOKO HARAM**

EMRAH KEKİLLİ, HAYRİ ÖMER, İBRAHİM BACHİR ABDOULAYE

BİR ÖRGÜTÜN ANATOMİSİ

BOKO HARAM

EMRAH KEKİLLİ, HAYRİ ÖMER, İBRAHİM BACHİR ABDOULAYE

COPYRIGHT © 2017

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımını yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Uygulama: Hasan Suat Olgun
Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90
www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43
Eyüp İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106
Washington D.C., 20036 USA
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099
www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Kahire

21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen Flat No: 19 Cairo EGYPT
Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985 | @setakahire

İÇİNDEKİLER

ÖZET	7
GİRİŞ	8
BOKO HARAM'IN ORTAYA ÇIKIŞI	9
BOKO HARAM'IN İDEOLOJİSİ	13
BOKO HARAM'IN SALDIRILARI	16
BOKO HARAM'IN ÖRGÜTSEL YAPISI	18
BOKO HARAM'LA MÜCADELE VE TERÖRÜN GELECEĞİ	21
SONUÇ	23

YAZARLAR HAKKINDA

Emrah Kekilli

2009 yılında Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. Bilgi Üniversitesi Tarih Bölümü'nde yüksek lisans eğitimini tamamladı, halihazırda Marmara Üniversitesi Tarih Bölümü'nde başladığı doktora eğitimine Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi'nde devam etmektedir. 2012'de Anadolu Ajansı temsilcisi olarak Libya'ya giden Kekilli, 2013 yılı itibarıyla Libya'da faaliyet gösteren bir Türk şirketinde yönetici olarak çalıştı. 2015 yılında Türkiye'ye dönerek uluslararası basın kuruluşları için Arapça-Türkçe tercümanlık yaptı. Libya üzerine çok sayıda akademik ve politik makalesi olan Kekilli, Libya'yı merkeze alarak Batı Arap Dünyası üzerine çalışmalarını yürütmektedir. Libya tarihi, siyaseti, ekonomisi, Kuzey Afrika'da devlet dışı silahlı gruplar, cihadi gruplar ve cihadi grupların ideolojik söylemi üzerine yoğunlaşmaktadır.

Hayri Ömer

Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü'nde öğretim görevlisi olan Dr. Ömer, Kahire Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun olmuş, aynı üniversitede yüksek lisans ve doktorasını tamamlamıştır. Birçok araştırma kuruluşunda Ortadoğu ve Kuzey Afrika üzerine araştırmacı olarak çalışmış, çok sayıda uluslararası sempozyuma katılmıştır. *Dirasat'ül-Şarki'l-Evsat* adlı dergide, Ürdün'deki Ortadoğu Araştırmaları Merkezi'nde, Katar'daki Al Jazeera Araştırma Merkezi'nde, Arap Siyasi Araştırmalar Merkezi'nde bölge üzerine kaleme aldığı analizler yayımlanmıştır.

İbrahim Bachir Abdoulaye

Lisans eğitimini 2016 yılında Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve İlahiyat bölümlerinde tamamladı. Ankara Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde yüksek lisans eğitimine devam eden İbrahim Bachir, Kuzey-Batı Afrika bölgesinde devlet dışı silahlı aktörler ve cihadi gruplar üzerine yoğunlaşmaktadır. Nijerya siyaseti de araştırma alanları arasında yer almaktadır.

ÖZET

Analiz Borno eyaletindeki Chibok kentinde 276 kız çocuğunu kaçıran Boko Haram terör örgütünün ortaya çıkışı, örgütsel yapısı, ideolojisi, saldırıları ve bölge ülkelerinin terörle mücadelesini konu edinmektedir.

Nijerya'nın kuzeyinde Müslümanların çoğunlukta yaşadığı bölgede Selefi bir davet hareketinin bir terör örgütüne nasıl dönüştüğünün ele alındığı birinci bölümde bölgedeki dini yapı, bölgenin merkezi yönetimle ilişkisi ve örgütün kurucusunun özelliklerine yer verilecektir. İkinci bölümde örgütün eleman devşirmek için geliştirdiği ideolojinin hangi etmenler çerçevesinde şekillendiği ve hangi ilkeler üzerine bina edildiği tartışılacaktır. Üçüncü bölümde örgütün bu ideolojiyi örgütsel bir yapıyı mobilize etmek için nasıl kullandığı ve bu örgütsel yapının finansal kaynaklarına yer verilecektir. Dördüncü bölümde örgütün ortaya çıktığı dönemden itibaren eylem tarzı, hedefleri ve yöntemleri tartışılacaktır. Son olarak ise Nijerya ve bölge ülkelerinin terörle mücadele yöntemleri ve bu noktada yaşanan sorunlar ele alınacaktır.

Bu analiz yazılırken bölgenin yerel dili ve Boko Haram'ın da propaganda dili olarak kullandığı Hausaca kayıtlar, konuya ilişkin basına yansıyan haberler ve çeşitli dillerdeki kaynaklara başvurulmuştur. Ayrıca mümkün olduğu kadar Nijerya'daki yerel uzmanlar ve ülkede görev yapan yabancı gazetecilerle temas kurulmaya çalışılmıştır.

**Analiz
Boko Haram
terör örgütünün
ortaya çıkışı,
örgütsel
yapısı,
ideolojisi,
saldırıları ve
bölge ülkelerinin
terörle
mücadelesini
konu
edinmektedir.**

GİRİŞ

Boko Haram terör örgütü –İslam dünyası terör ve şiddet sarmalının içine çekilmeye başladığı bir dönemde– Selefilik’in cihatçı yorumunu benimseyen ve güçlü hitabeti olan Muhammed Yusuf önderliğinde teşekkül etmiştir. Nijerya 1960’da bağımsızlığını kazandıktan sonra etnik ve dini farklılıklarına rağmen federal bir yönetime geçmiştir. Ülkenin kuzey bölgelerinde yaşayan Müslüman seçkinler bir taraftan ülkenin sorunlarıyla ilgilenirken diğer taraftan İslam dünyasındaki genel dönüşümlerden etkilenmiştir. Müslüman seçkinler Nijerya’daki derin iktisadi bunalımlar, eğitim, sağlık ve ulusal kimlik gibi konuları tartıştığı gibi İslam dünyasının diğer bölgelerine eğitim için giden Nijeryalı öğrencilerin ülkelerine taşıdığı farklı İslami yorumlar da gündem olmuştur.

Ülkede Suudi Arabistan Selefilik’i ve İran Şiiliğinin propagandasını yapan dini gruplar ortaya çıkmış ve geleneksel din anlayışına karşı kendi yorumlarını anlatmaya başlamıştır. Bu-

nun yanında Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD) Afganistan müdahaleleri ile ABD’nin Irak işgali ve Suriye iç savaşı gibi İslam dünyasının muhatap olduğu büyük krizler Nijerya’daki Müslüman nüfusun üzerinde derin tesir uyandırmıştır. Bu çerçevede Nijerya’da 1970’lerin sonundan itibaren ortaya çıkan Selefi ve Şii grupların içinde bulunmuş, güçlü bir hitabet yeteneğine sahip olan Muhammed Yusuf, İslam dünyasının şiddet sarmalının içine çekilmeye çalışıldığı 2000’li yıllarda Selefilik’in şiddet içerikli bir yorumunu dillendirmeye başlamıştır. Yusuf’un Hausaca olarak ifade ettiği fikirleri, Hausa ve Kanuri yerel dillerinin konuşulduğu bölgelerde Yusuf’un takipçilerinin doğrudan tebliğleri ve Yusuf’un vaaz kasetleri üzerinden yayılmıştır. Yusuf ve taraftarları bir müddet sonra bölgedeki geleneksel emirleri, tarikatları ve dini grupları rahatsız etmiştir. 2009 yılında Nijerya güvenlik birimlerinin Yusuf’un taraftarlarına yönelik sert müdahaleleri neticesinde Yusuf öldürülmüştür ancak onun öğretilerine dayalı bir terör örgütü ortaya çıkmıştır.

Boko Haram’ın 2009’dan bu yana özellikle Nijerya’nın kuzeyinde uyguladığı şiddet bölgede büyük bir krize neden olmuş, alınan bütün tedbirlere rağmen sorun çözülememiştir. Boko Haram şiddeti yedi yıldır Nijerya’yı ve Nijerya’nın kuzey komşularını meşgul eden bir güvenlik sorunu olarak bölgesel ve uluslararası aktörlerin de ilgilendiği bir konu olmuştur. Mevzubahis kriz nedeniyle 20 bin kişi hayatını kaybetmiş, çiftlikler, okullar, hastaneler ve diğer temel hizmet birimleri kullanılamaz hale gelmiş, iki milyon insan evlerini terk etmek zorunda kalmış ve bölge genelinde yirmi milyon insan bu krizden etkilenmiştir.¹

2016 yılının son ayında Nijerya Devlet Başkanı Muhammed Buhari’nin örgütün elinde tuttuğu son bölgenin de Nijerya güvenlik

1. Abiodun Emmanuel Awosusi, “Aftermath of Boko Haram Violence in the Lake Chad Basin: A Neglected Global Health Threat”, *BMJ Global Health*, Sayı: 193, (2017).

güçleri tarafından ele geçirildiği ve örgütün dağılmaya başladığını açıklaması dünya kamuoyunda olumlu beklentilere neden olmuştur. Ancak örgüt lideri Ebu Bekir Şekau 29 Aralık'ta yayınladığı görüntü kaydında, "Buradayız, Nijerya'da İslam hilafeti kuruncaya dek savaşmaya devam edeceğiz, savaş daha yeni başlıyor" açıklamasında bulunmuştur.² Şekau'nun bu açıklamasına 2017'nin ilk ayında Maidiguri Üniversitesi'ne yönelik gerçekleştirilen saldırı ve takip eden intihar eylemleri de eklenince Nijerya'da yedi yıldır süren Boko Haram krizinin halen çözülmediği yönündeki kanaat pekişmiştir.

Örgütün kurucu ideolojisini büyük oranda Muhammed Yusuf "Batılı eğitim haramdır" düşüncesine dayanarak şekillendirmiştir. Nijerya'daki modern devleti "tağut" şeklinde nitelerek bu sistem içinde yer almayı "küfür" kabul eden Yusuf, Batılı düzene karşı her türlü yöntemi kullanarak "davet" olarak isimlendirdiği mücadeleye çağırısı yapmıştır. "Batılı eğitim haramdır" düşüncesini bu çerçevede anlamlandırarak ülkedeki eğitim kurumlarının İslami değerlerin altını oyup insanları küfre sürüklediğini iddia etmiştir. Muhammed Yusuf'un söylemlerinin şiddet çağrısına dönüşmeye başladığı dönemde Nijerya güvenlik güçlerinin aşırı sert müdahalesiyle terör örgütüne evrilen hareket "emir", "şura konseyi", "uygulama konseyi" ve "eyalet emiri" gibi birimleriyle diğer terör örgütlerine benzer bir yapı kurmuştur. Kendileri hakkında güvenlik birimlerine bilgi aktaran memur ve yöneticileri tespit ederek onlara yönelik suikastlar gerçekleştirmeye başlayan örgüt Borno eyaletindeki iktidar partisi yöneticileri ve güvenlik mensuplarını hedef almaya başlamıştır. Takip eden süreçte skalasını genişleterek ses getirecek eylemlere yönelmiş ve yerel bir örgütten küresel güçlerin dikkatini çeken bir terör mekanizmasına dönüşmüştür.

2. "The Latest Shekau Video 2", Youtube, 29 Aralık 2016, <https://www.youtube.com/watch?v=4dCSvWp8rQg>, (Erişim tarihi: 12 Mart 2016).

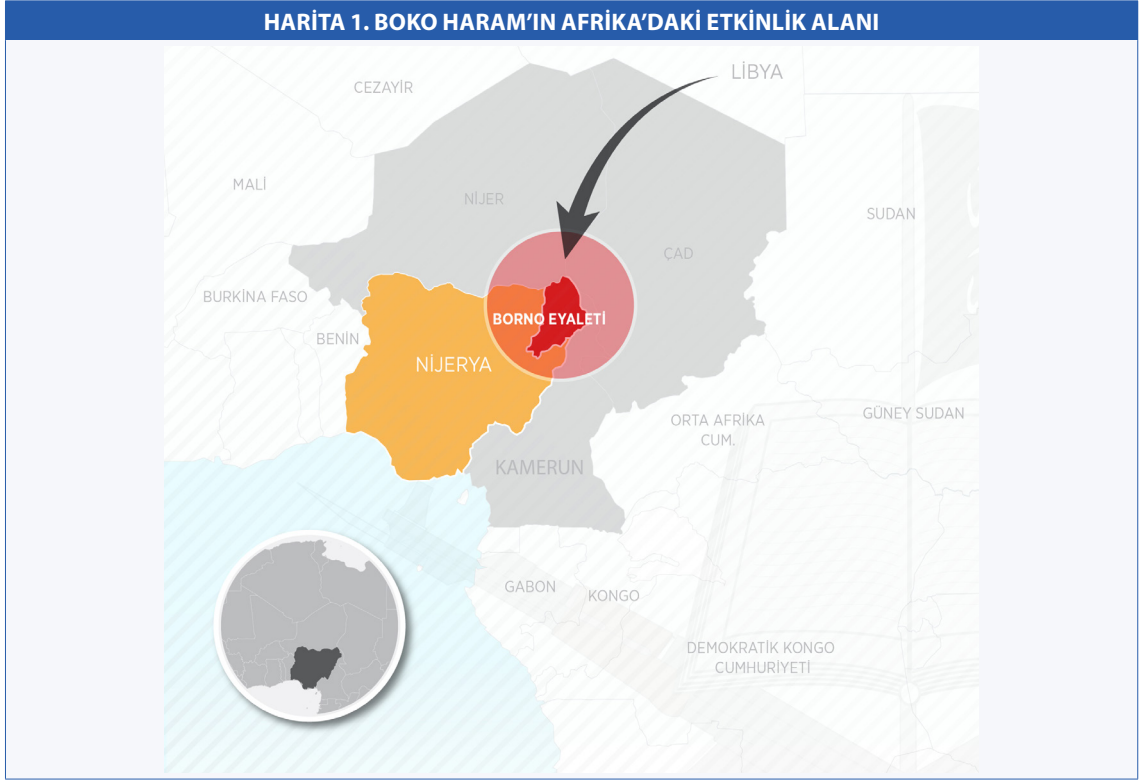
BOKO HARAM'IN ORTAYA ÇIKIŞI

Boko Haram Nijerya'nın Borno eyaleti merkezde olmak üzere Nijerya, Nijer, Çad ve Kamerun sınırının kesiştiği, Hausa, Kanuri ve Fulani dillerinin yaygın konuşulduğu, Müslümanların çoğunlukta yaşadığı bölgede ortaya çıkmıştır. Uluslararası literatür ve Türkiye kamuoyunda "Boko Haram" adıyla bilinen örgütün resmi adı "Cemaatu Ehlü's-Sünne Li'd-Dava ve'l-Cihad ala-Menheci's-Selef" yani "Selefi Yöntemi Üzerine Ehl-i Sünnet Davet ve Cihat Cemaati"dir. Örgütün Boko Haram olarak tanınmasının nedeni kurucusu olarak bilinen Muhammed Yusuf'un kurguladığı ideolojik söylemin temelindeki Batılı eğitim almanın haram olduğu iddiasıdır. "Boko Haram" ifadesi örgütün etkin olduğu bölgede konuşulan Hausa dilinde "Batılı eğitim haramdır" anlamına gelmektedir.³

Örgütün belirtilen sınır bölgesinde ortaya çıkarak güç kazanmasında ve sınır-aşırı örgütlenmesinde bölge ülkeleri arasındaki din, dil ve kültür benzerliği etkili olmuştur. Muhammed Yusuf'un taraftar toplamaya başladığı ilk dönemde vaaz kasetleri Nijerya'nın kuzey eyaletlerinde olduğu gibi Nijer'in güney kentlerinde de yaygın olarak dinlenmiştir.⁴ Buna karşın belirtilen bölge ve Nijerya'nın güneyi arasında din, dil ve kültür açısından ciddi farklılıklar bulunmaktadır. On dokuzuncu yüzyılın başından itibaren bölgede kontrolü ele geçiren İngiliz sömürge yönetiminin takip ettiği politikalar kuzey ve güney arasındaki farklılaşmayı derinleştirmiştir. 1906'dan itibaren kuzeydeki Müslüman emirler İngiliz emperyalizmine tabiiyeti kabul etseler dahi halk yeni yönetime mesafeli durmuş, özellikle Batı tarzı eğitime olumsuz

3. David Cook, "Boko Haram: A Prognosis", James A. Baker III Institute for Public Policy: Rice University, (Aralık 2011).

4. Bu bilgiye Boko Haram'ın propagandasına muhatap olan yerel kaynaklardan ulaşılmıştır.

Kaynak: Anadolu Ajansı

bakmıştır.⁵ Bu nedenle kuzey ve güney arasında İngiliz eğitim sistemi üzerinden kültürel birlik tesis edilmesi mümkün olmamış, kuzeydeki halk güneydeki kültürel yapıdan ziyade İslam dünyasıyla daha derin bir ilişki içine girmiştir.

İngiltere'den 1960'da bağımsızlığını kazanan Nijerya'da etnik ve dini farklılıkları dikkate alarak kurulan federal sistem, ülkenin kuzey ve güneyi arasındaki kültürel çeşitliliğin devam etmesine katkı sunmuştur. Ülkede bağımsızlıktan 1999 yılına kadar diktatörlük hüküm sürmüş, demokrasiye geçilmesiyle birlikte başkanlığın kuzeydeki Müslümanlar ve güneydeki Hristiyanlar arasında dönüşümlü olması noktasında mutabakata varılmıştır. Hristiyan Olusegun Obasanjo 1999-2007 yılları arasında başkanlık görevini yürütürken Müslüman Umaru Musa Yar Aduwa 2007 yılından 2010'da ölünceye kadar başkan-

lık görevini ifa etmiştir. Aduwa'nın ölümüyle Hristiyan olan başkan yardımcısı Goodluck Jonathan'ın görevi devralması tartışmalara neden olmuştur.⁶ 2011'de yapılan seçimleri kazanarak görevine devam eden Jonathan 2015'te tekrar aday olmuşsa da Muhammed Buhari karşısında seçimleri kaybetmiştir.

Başkentte Müslüman siyasetçilerin varlığı kuzeydeki Müslümanları ülkenin yönetiminde söz sahibi oldukları yönünde bir düşünceye sevk etmemiştir. Çünkü gerek sömürgecilik döneminde gerekse bağımsızlık sonrası süreçte Batı örnek alınarak yapılandırılmış kurumlar ve siyasi düzen toplumsal refah ve özgürlük anlamında istenilen sonuçları oluşturamamıştır. Dolayısıyla

5. Kyari Mohammed, "The Message and Methods of Boko Haram", *Boko Haram: Islamism, Politics, Security and the State in Nigeria*, ed. Marc-Antonie Perouse de Montclos, (African Studies Center [ASC], Leiden: 2014).

6. Belirtilen kuzey ve güney mutabakatına göre bir önceki Hristiyan Başkan Obasanco sekiz yıl görevde kaldığı için Müslüman başkanın da sekiz yıl bu görevi ifa etmesi gerekiyordu. Ancak Müslüman başkanın ani ölümü sonrası Goodluck Jonathan'ın görevi devralması ve bir sonraki seçimlerde tekrar başkan olması anlaşmaya aykırı bir adım olduğu gerekçesiyle ülkedeki Müslümanların tepkisine neden olmuştur. Bkz. Nick Tattersall, "Q+A: Nigeria's Presidency and the North-South Question", Reuters, 18 Eylül 2010.

halk demokrasi, insan hakları ve pazar ekonomisi gibi yönetimin kullandığı kavramlara inancını kaybetmiştir. Örneğin Nijerya'nın dördüncü anayasa metni ABD Anayasası örnek alınarak hazırlanmıştır ancak halk demokratik kurumlar aracılığıyla yönetimi denetleme imkanı elde edememiştir. Yöneticilerini denetleyemeyen halk İslami yönetimi herkesin eşit olacağı ve karşılıklı olarak birbirini denetleyebileceği bir siyasi düzen biçiminde hayal etmeye başlamıştır. Diğer taraftan yerel yöneticilerin toplumsal destek adına İslam ve şeriat gibi kavramları kamusallaştırması Boko Haram'ın propagandasına imkan sunmuştur.⁷ Boko Haram bir yönüyle de yolsuzluk, toplumsal ayrımcılık ve dini istismara maruz kalan gençlerin öfkelerini yönetmiştir. Maidiguri ve Kano'daki gençlerin Boko Haram'ın dini ve siyasi söylemini kabul etmeleri analiz boyunca değinilen birçok toplumsal, dini ve ekonomik nedene dayanmaktadır.

Müslümanların çoğunlukta yaşadığı kuzey eyaletlerinde toplum İslam'ın geleneksel tasavvufi yorumuna inanmaktayken 1970'li yıllardan itibaren İslam dünyasındaki çeşitli merkezlerde eğitim alan kişiler farklı İslam yorumlarını halk arasında yaymaya başlamıştır. Kadiriye ve Ticaniye tarikatlarının yaygın olduğu bölgede 1970'lerin sonundan itibaren Şeyh Mahmud Ebu Bekir Gumi tarafından yönetilen "İzaltı'l-Bid'a ve'l-İkamti's-Sünne" (İzala) hareketi yeşermiştir.⁸ İzala, Boko Haram gibi devlet kurumlarına karşı doğrudan tavır almamış ancak geleneksel yöneticiler, yolsuzluk ve halktaki "ahlaki çöküntü"ye karşı çıkmış, kullandığı dini ve siyasi söylemle selefti ve radikal dini anlayışın yayılmasına öncülük

7. Johannes Harnischfeger, "Boko Haram and Its Muslim Critics: Observations from Yobe State", s. 36-37.

8. İzala, kendinden önce geleneksel mollaların (mallam) belirleyici olduğu dini örgütlenmede ciddi bir değişikliğe neden olmuştur. Kendisinden olmayanların bidat ehli olduğu iddiasına dayalı anlatısını Kuzey Nijerya'daki Müslüman nüfusun en ücra köşelerine kadar yaymıştır. Bkz. Michael W. Baca, "Could Nigeria's Mainstream Salafis Hold Key to Countering Radicalization?", *IPI Global Observatory*, (7 Aralık 2015).

etmiştir.⁹ Bunun yanında 1979'da gerçekleşen İran Devrimi de Nijerya'daki Müslüman halk ve elitleri etkilemiş, İbrahim Zikzaki'nin liderliğindeki "Nijerya İslam Hareketi" bölgede Şiilik ve İran Devrimi propagandası yapmaya başlamıştır. İran Devrimi'nin devrimci ideolojik çerçevesinin propagandasını yapan kitaplar Zikzaki hareketi üzerinden Nijerya'da güçlendirilmek istenmiştir.¹⁰ Ayrıca Seyyid Kutup'un *Yoldaki İşaretler* kitabının İngilizce tercümesi başta olmak üzere İslam dünyasındaki çağdaş düşünceler Nijerya'daki genç Müslümanlar arasında yayılmış, bu konular "İslam" ve "cahiliye toplumu" üzerinden tartışılmaya başlanmıştır.¹¹

"Boko Haram" ifadesi örgütün etkin olduğu bölgede konuşulan Hausa dilinde "Batılı eğitim haramdır" anlamına gelmektedir.

Bölgenin yaşadığı bütün dönüşümlerden derinden etkilenen örgütün kurucusu Muhammed Yusuf Nijerya'nın Yobe eyaletinde doğmuş, Borno bölgesinde büyümüş, modern okullara gitmemiş, geleneksel sistemle temel düzeyde İslami eğitim almış ve süreç içinde radikalleşmiştir. Yusuf'un 1970'te Yobe eyaletindeki Girgir köyünde dünyaya geldiği, babasının ölümünden sonra amcası (ya da dayısı ile) Borno eyaletinin başkenti Maidiguriye'ye geçtiği ve burada büyüdüğü ifade edilmektedir. Bölgesel diller olan Hausa ve Kanuri'yi iyi bildiği, geleneksel okullarda Arapça ve modern eğitim sisteminde okuyanlarla temas ederek İngilizce öğrendiği kaydedilmektedir.

9. Mohammed, "The Message and Methods of Boko Haram", s. 22.

10. Daniel Brett, "Zakzaky: Face of Iran's Dangerous Plan in Africa", *Al Arabiya English*, 11 Ekim 2016.

11. Bu bilgi söz konusu süreçlere tanıklık eden yerel kaynaklara dayanmaktadır.

Muhammed Yusuf'un babasının İslami eğitim almak için Nijer'den Nijerya'ya göçtüğü, Yobe eyaletindeki Gashua kentine yerleştiği, süreç içinde Batılı eğitimin yayılması için çalışan Gashua Sultanı Sarki Abubakar'la çatışmaya başladığı belirtilmektedir. Batılı eğitimin haram olduğunu iddia eden Yusuf'un babası, Gashua Sultanı aleyhinde vaazlar vermiştir. Bu nedenle Yusuf'un babası Girgir köyüne göçmeye mecbur kalmış, Yusuf ise o köyde doğmuştur. Yusuf'un babasının dönemin radikal hareketi olan Maitatsine'ye¹² katıldığı ve güvenlik güçleriyle çıkan bir çatışmada öldürüldüğü kaydedilmektedir. Yusuf'un geleneksel medrese eğitimi gördüğü, 90'ların ortalarında İzala'ya bağlandığı, İzala'nın öne çıkan isimlerinden Şeyh Cafer Mahmud Adem tarafından eğitildiği, Adem'in onu Maiduguri'de İzala'nın en büyük camilerinden olan İndimi Camii'nde tefsir dersi vermek üzere görevlendirdiği belirtilmiştir. Oldukça etkileyici bir hitap gücüne sahip olan Yusuf'un dini bilimlere vukufiyet açısından zayıf kaldığı, İzala liderleriyle girdiği dini tartışmalarda hep mağlup olduğu ve kamuoyu önünde kendi fikirlerini dillendirmekten kaçındığı iddia edilmektedir.¹³

Bölgede İslam'ı yorumlamada farklı eğilimlerin kendini gösterdiği bir ortamda hayat bulan örgütün ne zaman ortaya çıktığı konusunda mevcut literatürde farklı görüşler ifade edilmiştir. Nijerya Savunma Enformasyon Direktörlüğünün verdiği bilgilere göre Boko Haram'ın kökeni 1995'te Abubakah Lawan tarafından kurulan "Ehlü's-Sünne ve'l-Cemaati'l-Hicre"ye kadar gitmektedir. Daha sonra örgüt isim değiştirerek sırası ile Nijerya Talibani, Yusufiye ve Boko Haram

12. Boko Haram ilk çıktığında yazılan analizlerde Maitatsine ile ilişkilendirilmiştir. Yazarın analizlerine katılmadığımızı belirtmek bir örnek olarak bkz. N. D. Danjibo, "Islamic Fundamentalism and Sectarian Violence: The 'Maitatsine' and 'Boko Haram' Crises in Northern Nigeria", *Peace and Conflict Studies Programme, Institute of African Studies, University of Ibadan*, (2009).

13. "Wa'azin Sheikh Ja'afar a Kan Yan Boko Haram", Youtube, 22 Kasım 2012, <https://www.youtube.com/watch?v=uuCWmOajiH8&spfreload=10>, (Erişim tarihi: 3 Ocak 2016).

adlarını almıştır.¹⁴ 2003 yılında bir grup gencin kendisine "Nijerya Talibani" adı vererek Maiduguri'nin kentlerinden Nijerya'nın kuzeybatısındaki Yobe eyaletinin Yusufari yerel yönetiminin otoritesi altındaki bölgeye çekilmesiyle örgütün ilk nüvesinin ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Kontrolü zor ormanlık arazide konuşlanan gençler 2003 yılının son ayında Yobe eyaletindeki devlet kurumlarına saldırmaya başlamıştır.¹⁵

Boko Haram'ın kurucusu Muhammed Yusuf'un Kanama isyanı ile ilişkisi tartışmalı bir konudur¹⁶ ancak isyan Nijerya devleti tarafından bastırıldıktan sonra sağ kalanların Yusuf'a katıldığı iddia edilmektedir. Hatta Kanama isyanının liderlerinden olan Muhammed Ali'nin, Muhammed Yusuf'un cihatçı ideolojiye yönelmesinde etkisi olduğu dillendirilmektedir.¹⁷ Kanama operasyonunun kendisi ile ilişkilendirilmesinden endişelenen Muhammed Yusuf bu isyan sırasında Suudi Arabistan'a gitmiştir.¹⁸ Yusuf Suudi Arabistan'dan döndükten sonra görüşlerini yaymaya devam etmiş, gençler arasında taraftar toplamıştır. Yusuf'un bölgede etkili bir kanaat önderine dönüşmesi nedeniyle bazı yerel siyasetçiler Yusuf ile yakın ilişki kurmuştur. Borno Eyaleti Valisi Ali Madu Şerif 2007 yerel seçimlerinde Yusuf'un desteğini almak için onunla ilişkisini güçlendirmiş hatta bazı iddialara göre Yusuf'a finansal destek sağlamıştır. Kuzeydeki birçok siyasetçinin

14. Freedom C. Onuoha, "The Islamist Challenge: Nigeria's Boko Haram Crisis Explained", *African Security Review*, Sayı: 19, (2010), s. 54-67.

15. Cook, "Boko Haram: A Prognosis."

16. "Boko Haram et le Terrorisme Islamiste au Nigeria: Insurrection Religieuse, Contestation Politique ou Protestation Sociale?", Marc-Antoine Pérouse de Montclos, (Erişim tarihi: 21 Eylül 2016).

17. Mohammed, "The Message and Methods of Boko Haram", s. 13.

18. Mahmud Adem'in verdiği bilgilere göre Muhammed Yusuf 2005 yılında Suudi Arabistan'da bulunduğu sırada Şeyh Cafer Mahmud Adem onunla bir araya gelerek Kanama isyanı ile bir ilişkisi olup olmadığı sormuş, Yusuf ise ilişkisinin olmadığını kaydetmiştir. Şeyh Cafer, Muhammed Yusuf'a radikal görüşlerinden vazgeçmesi için tebliğde bulunmuş, Muhammed Yusuf ise görüşlerinin yanlışlığını kabul ederek bunları terk etmiştir. Ancak daha sonra radikal görüşlerini dillendirmekte ısrarcı olmuştur. Bkz. "Wa'azin Sheikh Ja'afar a Kan Yan Boko Haram."

Yusuf'un nüfuzundan yararlanmak için onu desteklediği iddia edilmektedir.¹⁹ Yusuf'un etkisi, bölgedeki siyasetçi ve bürokratlarla kurduğu ilişki ileride Boko Haram'a dönüşecek olan "Yusufiye" hareketinin palazlanmasına imkan sunmuştur.²⁰

Bu bağlamda örgütün teşekkül evreleri şu şekilde ifade edilebilir: Muhammed Yusuf 1970'lerin sonundan itibaren Nijerya'nın kuzeyinde ortaya çıkan İzala'nın Selefî fikirlerinden etkilenerek gruba dahil olmuş ancak süreç içerisinde daha aşırı görüşleri benimsemiş, Nijerya Talibanı gibi gruplarla ilişki kurmuş ya da söylem düzeyinde benzeşmiştir. Yusuf'un dillendirdiği söylem zamanla bazı gençlerin ilgisini çekmiş, Yusufiye diye bir ekol oluşmuş ve bu ekolün ikinci bölümde anlatılan ideolojik söylemi dillendirilmeye başlanmıştır. Yusuf'un bu görüşleri İzala yöneticileri içinde rahatsızlığa sebep olmuş ve İzala şeyhleri Yusuf'u ikna etmeye çalışmış²¹ ancak Yusuf fikirlerinde ısrarcı olunca Yusuf'un taraftarları ile İzala şeyhleri arasında 2008'den itibaren mescitlerin hakimiyeti üzerinden bir tartışma çıkmış ve en nihayet Yusuf'un taraftarları İzala camilerinden büyük oranda atılmıştır.

Bu kesin kopuşla birlikte Boko Haram adını alacak örgüt müstakil olarak teşekkül etmeye başlamıştır. Nijerya güvenlik birimleri 2009 yılında örgütün lider kadrosuna yönelik aşırı şiddet içeren operasyonlar yapmış ve başta Muhammed Yusuf olmak üzere 700 kişi öldürülmüştür. Ancak örgüt kısa bir süre içinde kendisini toparlamış, özellikle 2010 yılında gerçekleştirdiği hapis-

hane baskınıyla kendi üyeleri de dahil yüzlerce kişinin serbest kalmasına sebep olmuştur. Operasyonlar sonrasında örgüt mensuplarının sahil bölgesindeki küresel cihatçı gruplarla temasa geçerek orada eğitim aldığı, bundan sonraki süreçte eylemlerinin küresel cihatçı örgütlerle benzeştiği ifade edilmektedir.²²

BOKO HARAM'IN İDEOLOJİSİ

Örgütün temel dini ve siyasi anlatısı Selefiliğin "şeriat" ve "cihat" merkezli yorumu çerçevesinde inşa edilmiştir:

1. Sekülerizm, demokrasi ve partilerin din dışı sayıldığı "tağut" kavramı
2. Batılı eğitim ve Batılılaşma karşıtlığı
3. İslam dışı hükümetler için çalışmanın haram olduğu
4. Kendilerine yönelik Haricilik iddialarını reddetmek temel söylemlerini oluşturmaktadır.²³

Ayrıca Yusuf ifade edilen çerçevede "davet" adı altında kavramsallaştırdığı dini hareketin bedel ödeyeceğini ve bunun için hazır olunması gerektiğini vurgulayarak hareket mensuplarına motivasyon sağlamak amacıyla şu ifadeleri kullanmıştır:

Bu "davet"te Hz. Peygamberin Sahabelerinin çektikleri zorlukları çekeceğiz, onlara yapılanlar bize de yapılmak istenecektir. Bu zor süreçlerden geçmeyi göze alıyoruz, bu süreçte ölenler şehit olup Cennet'e gidecektir. Bizim "davet"imiz budur.²⁴

Örgütün anlatısının temelinde şeriat uygulanması talebi yer almaktadır. İslam şeriatı Nijerya'da 1999'da askeri yönetimin bitmesiyle kuzeydeki Müslümanların çoğunlukta yaşadığı eyaletlerde uygulanmasına rağmen Yusuf'un şeriat

19. Priscilla Sadatchy, "Boko Haram", Groupe de Recherche et d'Information Sur la Paix et la Sécurité GRIP, (Ekim 2011).

20. Muhammed Yusuf'un 2009'da öldürülmesinin bir diğer nedeninin de Yusuf ile yerel siyasetçi ve bürokratlar arasındaki kirli ilişkileri örtbas etmek olduğu savunulmaktadır. Bkz. Rayanesalge Anatole France Pitroipa, "Le Nigéria à L'épreuve du Terrorisme: Une Analyse des Racines Sociohistoriques et Politiques de la Violence Revendiquée par Boko Haram", (Master Tezi, Laval Üniversitesi, Quebec: 2015), s. 142-143.

21. İzala şeyhleri Yusuf ile ilişkilerini ve Yusuf'u nasıl vazgeçirmeye çalıştıklarını bir oturumda bir araya gelerek kamuoyuna anlatmışlardır. Bkz. "Karshen Alewa Shaikh Albani Zaria", Youtube, 8 Ağustos 2015, <https://www.youtube.com/watch?v=umMkKASzJLM&t=27s>, (Erişim tarihi: 22 Eylül 2016).

22. Lauren Ploch Blanchard, "Nigeria's Boko Haram: Frequently Asked Question", Congressional Research Service, (Mart 2016).

23. Mohammed, "The Message and Methods of Boko Haram", s. 15.

24. "Guzurin Mujaahidai.3gp", Youtube, 28 Ekim 2011, <https://www.youtube.com/watch?v=VWCNdqwGU-M&t=864s>, (Erişim tarihi: 11 Ekim 2016).

talebi farklı bir anlam taşımaktadır. Yusuf'un ana argümanı İslam şeriatının seküler bir devlette ya da seküler devlet çerçevesinde insanlar tarafından yazılmış bir anayasal düzende uygulanamayacağı iddiasına dayanmaktadır. Nijerya Anayasası'nın 1999'da askeri bir emirle yapılması Anayasa'nın niteliğine dair soru işaretleri doğurmuştur. Bunun yanında kuzey eyaletlerde İslam şeriatının yer alması Müslümanları Hristiyanlara nazaran daha ağır sorumluluklarla karşı karşıya bırakmıştır.²⁵ Ayrıca İslam şeriatının şeffaf olmayan bölgesel yönetimler tarafından uygulanması ciddi hatalar doğurmuştur. Bu ve benzeri sorunlar nedeniyle Nijerya'daki Müslüman seçkinler Nijerya merkezi hükümetinin hukuk sistemi ve bölgedeki İslam şeriatının imkanları üzerine tartışmaya başlamıştır.²⁶ Muhammed Yusuf bu tartışmalar çerçevesinde mevcut şeriat uygulamasının yetersiz olduğunu iddia ederek gerçek şeriatın İslam devletinin kurulmasıyla mümkün hale gelebileceğini ve bu hedefe ulaşmak için cihat edilmesi gerektiğini söylemiştir.²⁷

Yusuf ve onu takip eden örgüt liderleri "İslam şeriatı" için "cihat" yapılması gerektiğini öne sürmüştür. Muhammed Yusuf "Haydi Cihada" başlıklı vaazında Kur'an ayetleri ve İbni Teymiye'nin fetvalarına atıf yaparak Müslümanların "Allah'ın dini"ni hakim kılmak için savaşmasının farz olduğunu ancak Müslümanlar bu farzı terk ettikleri için küfür ve "tuğyan"ın yaygın hale geldiğini, Yahudi ve Hristiyanların Müslümanları yönettiğini öne sürmektedir.

25. Kaduna gibi Hristiyan nüfusun da azımsanmayacak derecede çok yaşadığı eyaletlerde İslam şeriatının uygulanması Hristiyanlar tarafından tepki ile karşılanmış ve geniş katımlı gösteriler düzenlenmiştir. Bkz. Daniel Egjegba Agbiboa, "No Retreat No Surrender: Understanding the Religious Terrorism of Boko Haram in Nigeria", *African Study Monographs*, Cilt: 34, Sayı: 2, (2013), s. 65-84.

26. Marc-Antoine Perouse de Montclos, "Boko Haram and Politics: From Insurgency to Terrorism", *Boko Haram: Islamism, Politics, Security and the State in Nigeria*, ed. Marc-Antonie Perouse de Montclos, (African Studies Center [ASC], Leiden: 2014), s. 146-47.

27. Abimbola Adesoji, "The Boko Haram Uprising and Islamic Revivalism in Nigeria", *Africa Spectrum*, Cilt: 45, Sayı: 2, (2010), s. 95-108.

Filistin, Filipinler, Cezayir, Afganistan ve Irak'ta Müslümanlara zulmedilmesinin nedeninin Müslümanların içine düştüğü tembellek ve dünyevileşme olduğunu söylemektedir. Nijerya'da da Müslümanlara zulmedildiğini, Borno eyaletinin Maidiguri kentinde "zalim", "fasık", "mürted" ve "kafir" yöneticilerin Allah'ın hükümünü uygulamadığını iddia etmektedir. Müslümanların bunlara sessiz kalmaması gerektiğini dile getirerek Kur'an'da konuyla ilgili ayetlere atıf yapıp "Nerede Cihad, Nerede İman" sözleriyle cihat çağrısı yapmaktadır. "Kafirler" in Müslümanlara ait yerleri işgal etmesi durumunda cihadın farz olduğunu belirtip Kur'an'daki cihat ayetlerini referans vererek her Müslümanın cihat çağrısına cevap vermesi gerektiğini söylemektedir. "İslam sizin mallarınıza ve kanunuza ihtiyaç duymaktadır" diyerek Allah yolunda cihat etmenin dünyadan daha hayırlı olduğunu kaydetmektedir.²⁸ Cihadı bir yönüyle Nijerya'nın kuzey eyaletlerinde İslam şeriatının uygulanması biçiminde kurgularken diğer yönüyle de İslam dünyasında "ezilen Müslümanlar" için yapılan bir eylem olarak sunmaktadır.

Yusuf'un tanımlamasına göre İslam şeriatı yerine seküler hukuka dayanan her türlü yasama, yürütme ve yargı eylemi kendisine karşı cihat edilmesi gereken tağuttur. Bu nedenle Nijerya Federal Anayasası'na bağlılık ve bu Anayasa çerçevesinde oluşan kurumlara itaat küfürdür. Yusuf konuya ilişkin şu ifadeleri kullanmaktadır, "Parlamentolarında bu kanunları yapanlar, savcılar ve bu kanunlara inanan veya itaat edenler Allah'a şirk koşmaktadır." Yusuf bu görüşler çerçevesinde çok partili sistem, demokrasi ya da sekülerizm gibi konuları da küfür olarak nitelemektedir.²⁹

Yusuf'a göre Batılı eğitim Müslüman toplumu dini değerlerinden uzaklaştırarak "tağut"

28. Muhammed Yusuf Maidiuri, *Mecmuatu Huteb li-'l-İmam Ebu Yusuf*, (Müessesü'l-Urvetü'l-Vuska), s. 14-22.

29. "Muhammad Nur and Mallam Muhammad Yusuf Nigeria", Youtube, 28 Ekim 2011, <https://www.youtube.com/watch?v=cUot3-BrT0FE&t=3322s>, (Erişim tarihi: 22 Ekim 2016).

devletin hizmetine soktuğu için haramdır. Bu iddia örgüte adını veren söylemin merkezi kavramını oluşturmaktadır. Ancak bu konu ilk defa Yusuf tarafından ortaya atılmamıştır. Batılı eğitimin haram olduğu iddiası içerik açısından Nijerya Müslümanları arasında uzun süre tartışılmıştır. Örneğin Nijerya Müslümanları eski lideri (Sariki Müslimi) olan Sultan İbrahim Desuki –kendisi Oxford Üniversitesi’nde, oğlu Harvard Üniversitesi’nde okumuş olmasına rağmen– “Batılı eğitim kültürümüzün altını oymaktadır” demiştir.³⁰ Ancak Batılı eğitimin haram olduğu iddiasından hareketle Nijerya’nın merkezi eğitim kurumlarını toptan reddetmek ve bu eğitim kurumlarının da içinde yer aldığı siyasal sistemi kafir ilan etmek Yusuf tarafından gerçekleştirilmiştir. Muhammed Yusuf, Malan İsa Ali Bauchi’yle girdiği bir tartışmada Batılı eğitimin neden haram olduğuna ilişkin şu ifadeleri kullanmıştır:

Tıp, tarımcılık, elektro-mekanik bölümleri dine aykırı bir şey içermiyorsa veya dinle çatışmıyorsa haram değildir. Fakat bizim itirazımız eğitim şekli ve yöntemine yöneliktir. Onda sıkıntı var. Bu yüzden Nijerya’nın eğitim sistemi haramdır. Devlet memuru olmak da haramdır. Devlet memurluğu da hukukla doğrudan alakalı olan polis, yargı gibi (bunlar doğrudan küfre götüren) ve radyoda çalışmak gibi hukukla doğrudan alakası olmayan yerlerde çalışmak şeklinde ikiye ayrılmaktadır.³¹

Yusuf bu söyleşide Suudi Arabistan Fetva Kurulu’nun verdiği bir fetvaya da atıf yaparak İslam dünyasında kurulan yabancı okulların Batılı değerleri temsil ettiğini, İslam’ın takva merkezli ahlak anlayışından sapma olduğunu ve İslam’ın söylemi ve tarihiyle uyuşmadığını iddia etmektedir. Sömürge dönemine de değinerek Batıların Müslümanların kafalarını karıştır-

mak istediklerini, ahlak ve kültürünü bozma-ya niyetlendiklerini öne sürmektedir. Yabancı okul ve kolejlerin Müslümanlara açılan sistemli savaşın araçları olduğunu vurgulayarak Müslümanların yabancı okul açmaları ya da devam etmelerinin haram olduğunu ifade etmektedir.³² Bu görüşlerden hareketle Nijerya’nın modern eğitim kurumlarında eğitim almanın haram olduğunu, Müslümanların bu eğitim sisteminden geçerek dinsizleştiğini söylemektedir.

Örgütün temel dini ve siyasi anlatısı Selefilik’in “şeriat” ve “cihat” merkezli yorumu çerçevesinde inşa edilmiştir.

Yusuf’un yukarıda ifade edilen görüşleri İzala liderleri tarafından Haricilik olarak nitelenmiş, Yusuf ise bu iddiaları her vesile ile reddetmiştir. Bu çerçevede Yusuf *Hazihi Akidetu ve Menbeci D’vatuna* adlı kitabın girişinde Haricilik iddialarına cevap olarak şunları ifade etmiştir:

Bazı insanların bizi Harici, Şii ya da benzeri gruplarla ilişkilendirdiklerini duyuyorum. Ancak biz akidede, fıkıh ve şeriatı anlama açısından Ehl-i Sünnet ve Cemaatiz.³³

Başta Yusuf olmak üzere Boko Haram mensupları İzala’yı yolsuzluk yapmak ve siyasetçilerle iç içe geçmekle suçlamıştır. İzala her ne kadar Nijerya’daki devlet kurumlarına eleştirel bir dil kullanmış olsa da yerel düzeydeki bürokrat ve siyasetçiler ile İzala arasında karşılıklı menfaat ilişkisi oluşmuş ve bu durum Boko Haram tarafından sık sık gündeme getirilmiştir. Yobe eyaleti

30. Harnischfeger, “Boko Haram and Its Muslim Critics”, s. 53.

31. “Muqabala Maln Isaaali Bauchl da Maln Muhmmadyusfmalduqurl Akankaratunboko Haram”, Youtube, 21 Ocak 2011, <https://www.youtube.com/watch?v=h-nhmj3faHc>, (Erişim tarihi: 3 Ocak 2016).

32. “Muqabala MalnIsaaalibauchl da Maln Muhmmedyusuf Maldugurl AkankaratunBoko Haram 4”, Youtube, 22 Ocak 2011, https://www.youtube.com/watch?v=G_UVaYu3dIA, (Erişim tarihi: 3 Ocak 2016).

33. “Mallam Muhammad Yusuf Nigeria Film.3gp”, Youtube, 28 Ekim 2011, <https://www.youtube.com/watch?v=xthVNq9OKD0>, (Erişim tarihi: 28 Ocak 2017).

yönetiminin İzala ile yakın teması sonucu örgüt mensuplarının eyaletteki camilere imam olarak atanması ve bazı yerel yöneticilerin bu imamlara cami inşa etmeleri için ödenek ayırmaları Boko Haram mensuplarının eleştirisine hedef olmuştur. İzala'nın yerel siyasetçi ve bürokratlara yakın durmasının bir diğer nedeni de entelektüeller, üniversite öğrencileri ve bürokratlar arasında destekçilerinin olmasıdır.³⁴ Örgütün Yusuf'tan sonraki lideri Ebu Bekir Şekau, İzala'ya ilişkin şu ifadeleri kullanmıştır: "Bidatçı dediğimiz zaman İzala'dan başka kimseyi anlamayın. Onlar demokrasi alimleridir. Bush'un imamlarıdır, münafıklardır."³⁵

BOKO HARAM'IN SALDIRILARI

Boko Haram'ın dini gruptan bölgesel bir terör örgütüne evrilmesinde örgüt lideri Muhammed Yusuf'un yukarıda ifade edilen cihatçı dini anlatısının yanında Nijerya güvenlik güçlerinin sert müdahalesi de etkili olmuştur. Yusuf'un taraftarlarına yönelik ilk operasyon İzala hareketiyle camilerin hakimiyeti üzerine çatışma çıkması ve Monguno'daki bir mescidi İzala mensuplarından almaya giden örgütün ikinci lideri Ebu Bekir Şekau'nun da içinde bulunduğu 67 kişinin tutuklanmasıdır. İzala mensuplarının muhtemel kışkırtmasıyla meydana gelen bu operasyon sonucunda Yusuf taraftarları Maidiguri'deki hapishaneye götürülmüş, Yusuf tartışmalı mescidi tekrar alacaklarına dair ant içmiştir.³⁶

Takip eden süreçte güvenlik güçlerinin "II Flush Operasyonu" adı altında Boko Haram mensuplarına yönelik taciz operasyonları, Yusuf'un takipçilerinin dini sohbetlere gidişini engellemek için motor kullanıcılarına kask zorunluluğu dayatması gibi uygulamalar hareke-

tin daha da radikalleşmesine neden olmuştur. Özellikle 2009 Temmuz ayında bir Yusufiye mensubunun Maidiguri'deki bir mezarlığa defni sırasında güvenlik güçlerinin ateş açmasıyla 17 kişinin yaralanması Boko Haram tarafından savaş ilanı olarak görülmüştür.³⁷ Örgüte yönelik baskılar ve tutuklamalar devam etmiş, 2009 yılı Temmuz ayında Nijerya güvenlik güçlerinin örgüte yönelik kapsamlı operasyonlarında Muhammed Yusuf başta olmak üzere örgüt yöneticilerinin yargısız infazla öldürülmesi mensuplarının silahlı eylemlere yönelme sürecinde önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Nijerya güvenlik güçlerinin operasyonlarından sağ kurtulan örgüt mensupları bölgedeki devlet yetkililerini hedef alan silahlı eylemlere başlamıştır. Bunların bir kısmı devletin kontrolü dışındaki sınır bölgelerinde tebliğe başlamış, bir kısmı da sahil bölgesinde küresel cihatçı halkaların bölgedeki uzantılarıyla iletişime geçmiştir.³⁸ Böylece örgüt bir taraftan bağlılarının sayısını artırırken diğer taraftan silahlı eylemler için lojistik destek bulmuştur.

Gerçekleştirdiği operasyonlarla örgütü çöktüğünü düşünen güvenlik güçleri yerel yönetimlerden Boko Haram mensuplarının kendi bölgelerinde gizlenmesini engellemelerini ve tespit edilenleri güvenlik güçlerine vermelerini istemiştir. Ancak hem Nijerya güvenlik ve istihbarat birimleri arasında güvensizlik sorunu olması hem de Boko Haram'ın ciddi bir istihbarat ağı oluşturması nedeniyle örgüt kendi mensupları hakkında güvenlik birimlerine bilgi aktaran memur ve yöneticileri belirleyerek onlara yönelik suikastlar gerçekleştirmeye başlamıştır. Bunun yanında hapishanede Boko Haram mensuplarına işkence yaptığını iddia ettiği hapishane görevlilerini, Borno eyaletindeki iktidar partisi

34. Harnischfeger, "Boko Haram and Its Muslim Critics", s. 47-48.

35. "Bayani Akan Tauhedi", Youtube, 28 Ekim 2011, <https://www.youtube.com/watch?v=vxW9P11rZs8>, (Erişim tarihi: 15 Mart 2017).

36. Mohammed, "The Message and Methods of Boko Haram", s. 24.

37. Muhammed Yusuf konuya ilişkin olarak bir hutbede bu olayı bütün Müslümanları hedef alan bir kampanyanın parçası olarak nitelerek bunun kabul edilemez olduğunu ve Müslümanların geleceği için cihat edilmesi gerektiğini söylemiştir. Bkz. Maidiuri, *Mecmuatu Huteb li- l-İmam Ebu Yusuf*, s. 16.

38. Blanchard, "Nigeria's Boko Haram", s. 3.

yöneticileri ve güvenlik mensuplarını suikastlarla hedef almaya başlamıştır.³⁹ Örgütün bu saldırılarda başarılı olması ve güvenlik birimlerinin bölgede güvenliği tesis edememesi örgüt mensuplarını cesaretlendirdiği gibi pasif sempatanların da örgütte aktif rol almasına imkan sunmuştur. Süreç içinde örgüt bölgede kendisine muhalefet eden herkesi öldürmeye başlamış ve devlet vatandaşlarını koruyamaz hale gelmiştir.⁴⁰

Nijerya güvenlik güçleri tarafından teşkil edilen Birleşik Görev Gücü (BGG) bölgeye çok sert müdahalede bulunmuş, siviller ve Boko Haram mensupları arasında ayırım yapmadan operasyonlar gerçekleştirmiştir. Güvenlik birimlerinin sert müdahalesi sivillere saldırı konusunda daha temkinli davranan Boko Haram'ın halk tarafından kabul görmesine yol açmıştır. Boko Haram'a yönelik operasyonların yoğunlaşması nedeniyle 2010 yılı ortalarından itibaren örgüt taktik değiştirmiş, yukarıda ifade edilen hedeflerine yenilerini ekleyerek basın yayın organları, gazeteciler, okullar ve telekomünikasyon santrallerini hedef almaya başlamıştır. Özellikle okullara yönelik saldırılarına ilişkin örgüt, güvenlik güçlerinin İslami eğitim veren okulları hedef almasına karşılık olarak harekete geçtiğini ancak sivillerin ölmemesi için geceleri saldırdığını açıklamıştır.⁴¹ Örgütün bu süreçte suikast, el yapımı bombalı saldırılar ve intihar eylemi gibi taktikler kullandığı, operasyonlarında yer ve zamana göre strateji değiştirdiği görülmektedir.⁴²

Boko Haram 2010 yılı sonundan itibaren saldırılarını başkent Abuja da dahil olmak üzere güney bölgelere doğru genişletmeye başlamış; bombalı saldırılar, güvenlik güçleriyle çatışma ve intihar eylemleri gibi teknik ve yöntemler kullanmıştır. Örgüt 2011 yılında seçimleri kazana-

rak Nijerya devlet başkanı seçilen Goodluck Jonathan'ın yemin töreni sırasında başkent Abuja ve Nijerya'nın diğer kentlerinde çok sayıda bombalı eylem gerçekleştirmiştir. 2011 yılı Ağustos ayında Birleşmiş Milletler'in (BM) başkent Abuja'daki binasını hedef alan örgüt bundan sonra yabancı misyonlara da saldırmaya başlamıştır. 2011 yılı Aralık ayında kiliseleri hedef alarak çok sayıda insanın ölümüne neden olmuştur. 2012 yılında örgütün kiliselere yönelik saldırılarının arttığı görülürken Boko Haram'ın Hristiyanlara yönelik eylemler gerçekleştiren bir terör örgütü olduğu yorumu yapılmıştır.⁴³ Ancak örgütün gerek 2012'de yaptığı diğer saldırılara gerekse 2013'teki eylemlerinin listesine bakıldığında camileri de hedef aldığı, saldırılarının büyük bölümünün Müslümanların yaşadığı bölgelerde yoğunlaştığı görülmektedir.⁴⁴ Örneğin 2013 yılı Ağustos ayında örgütün Maiduguri'deki bir camide gerçekleştirdiği bir saldırı nedeniyle 56 sivil hayatını kaybetmiştir.⁴⁵

Örgütün dünya kamuoyunda tanınmasını sağlayan en sansasyonel eylemi 2014 yılı Nisan ayında Borno eyaletinin Chibok kentindeki bir okuldan 270 kız öğrenciyi kaçırması olmuştur. Bu eylem karşısında dünyanın farklı yerlerinde birçok protesto gösterisi düzenlenmiş, dönemin ABD Başkanı Barack Obama'nın eşi Michelle Obama "Kızlarımızı Geri Getirin" başlığıyla sosyal medyada bir kampanya başlatmıştır.⁴⁶ Örgüt 2014 ve 2015 yıllarında cami, kilise, banka, okul, pazar yeri, ev, otobüs durağı, askeri üs ve polis karakollarını silah, bomba ve intihar saldırısı gibi yöntemlerle hedef almıştır.

43. "Nigeria: Les Crimes de Masse de Boko Haram", FIDH, (Ekim 2014), s. 8-10.

44. 2015 yılına kadar Boko Haram saldırılarının yoğunlaştığı bölgelere ilişkin bir tablo için bkz. "Mapping Every Boko Haram Attack", *Los Angeles Times*, 14 Ocak 2015.

45. "Over 40 People Killed While Praying in Nigeria Mosque-Security Forces", RT, 12 Ağustos 2013.

46. Örgütün 2009 yılından 2014 yılına kadar eylemleri hakkında bkz. Adam Adem Anyebe, "An Overview of Boko Haram Insurgency in Nigeria", *Saudi Journal of Humanities and Social Sciences*, Cilt: 1, Sayı: 2, (2016), s. 55-61

39. Pitroipa, "Le Nigéria à L'épreuve du Terrorisme", s. 75-80.

40. Sadatchy, "Boko Haram."

41. Mohammed, "The Message and Methods of Boko Haram", s. 28.

42. Freedom Onuoha, "Boko Haram and the Evolving Salafi Jihadist Threat in Nigeria", *Boko Haram: Islamism, Politics, Security and the State in Nigeria*, ed. Marc-Antonie Perouse de Montclos, (African Studies Center [ASC], Leiden: 2014), s. 172-173.

Özellikle 2015-2016 yılında örgüt saldırılarını artırırken Nijerya ve bölge ülkelerinin güvenlik birimlerinin operasyonları artmış, Boko Haram zayıflamaya başlamıştır. 2015 yılı Ocak ayında Kamerun'un Nijerya sınırına yakın kuzey bölgesindeki Waza kentinde Boko Haram unsurları bir otobüse saldırmış, 11 kişi hayatını kaybetmiş ve 11 kişi de yaralanmıştır.⁴⁷ 2015 yılının ikinci yarısında örgütün eylemlerinde bir azalma gözlemlenirken 2016 yılı başından itibaren örgüt saldırılarını tekrar yoğunlaştırmıştır. 2016 yılı itibarıyla Nijerya güvenlik birimlerinin örgüte yönelik operasyonlarının artması nedeniyle örgütün ifade edilen eylem türleri içinde intihar ve bombalı araç saldırılarının sayısının arttığı, intihar eylemcileri içinde ise kadın eylemcilerin bir hayli fazla olduğu görülmüştür. Nijerya güvenlik birimleri 2016 yılı Kasım ayında Boko Haram'ın kümelendiği son nokta olan Sambisa Ormanı'ndan temizlendiğini duyursa da örgüt mensuplarının intihar saldırıları devam etmiştir.

2017 başı itibarıyla Nijerya'nın çeşitli bölgelerinde Boko Haram üyelerinin intihar eylemleri sürmüştür. Ocak ayında Maidiguri'deki Nijerya Üniversitesi'ne çocuk yaşta iki kız intihar eylemcisinin saldırısı⁴⁸ ve örgüt lideri Ebubekir Şekau'nun açıklamaları örgütün etkinliğini devam ettirdiğini göstermiştir. Örgütün lideri Ebubekir Şekau Şubat ayında yayınlanan bir videosunda yapılan tüm suikast saldırılarını üstlenmiştir. Üstelik videoda Hausa, Kanuri, Fulani ve Fransızca dillerindeki mesajı örgütün artık iyice bölgesel bir örgüt olduğunu ispatlama çabası içine girdiğini göstermektedir. Videoda dikkat çeken bir başka husus da konuşan bazı örgüt elemanlarının "Biz Şekau'nun elemanlarıyız" ifadelerini kullanmasıdır. Bu açıdan Ebubekir Şekau'nun bölünme yaşanan örgütün içinde liderliğini kanıtlamaya

çalışacak kadar zayıfladığı görülmektedir. Şekau birkaç hafta önce servis edilen bir başka mesajında komutanlarından birini kendisine karşı komplo kurmaya çalıştığı için öldürdüğünü belirtmiştir.⁴⁹ Bu durum bölgede imajı oldukça zedelenen Boko Haram'ın aynı zamanda liderlik sorunuyla da karşı karşıya kaldığını göstermektedir.

BOKO HARAM'IN ÖRGÜTSEL YAPISI

Muhammed Yusuf'un döneminde örgütün en üst yönetiminde "Emiru'l-Amm" ve iki yardımcısı "Naibu Emiri'l-Amm" bulunmakta, örgüt yönetimi aşağıya doğru hiyerarşik olarak yayılmaktaydı. Bunların altında yönetim kademesinde "Şura Konseyi" ve "Uygulama Konseyi" yer almakta, her eyalette bir "emir" örgütün bütün işlerinden sorumlu tutulmaktaydı. Yusuf öldürüldükten sonra örgütün başına geçen yardımcısı Ebu Bekir Şekau bu yönetim şemasını sürdürmüştür. Örgütteki emir komuta zincirinin zayıf olması nedeniyle örgütün eyaletlerdeki hücreleri daha bağımsız hareket etme imkanı bulmaktadır. Boko Haram hücreleri ya da birimleri iç içe geçerek faaliyet göstermekte ve bir komutandan emir almaktadır. Örgütün her biriminin bir kişiyle temsil edildiği Şura Konseyi örgütün en üst karar mekanizması olarak tanımlanmaktadır. Örgüt lideri aynı zamanda Şura Konseyi'nin de başkanlığını yürütmektedir.⁵⁰

Boko Haram'a hoşnutsuz, işsiz gençler, "almajiri" (tekil: almajiri) ismi verilen medrese öğrencileri ya da fakir ailelerin çocukları katılmaktadır. Nijerya ve Nijerya'ya sınır ülkelerdeki Müslüman ülkelerden çocukların yatılı olarak dini eğitim aldığı sisteme almajiri adı verilmektedir ve bu kimselerin örgütün adam devşirmede sıkça başvurduğu kaynaklardan olduğu ifade

47. "Boko Haram Attack on Bus in Cameroon Kills at Least 11", CNN, 3 Ocak 2015.

48. Ludovica Iaccino, "It's My People' Boko Haram Faction Leader Claims Responsibility for Nigeria University Bomb", IBT, 17 Ocak 2017.

49. "Le Chef de Boko Haram Tue Son Commandant", 24heures, 25 Şubat 2017.

50. Onuoha, "Boko Haram and the Evolving Salafi Jihadist Threat in Nigeria."

edilmektedir. Örgüte katılanların büyük bölümü Kuzey Nijerya'dan olmakla birlikte Nijerya'nın farklı bölgeleri ve Kamerun, Çad, Nijer ve Sudan'dan da gelenler bulunmaktadır.

Muhammed Yusuf ölmeden önce örgüt müntesiplerinden bağış toplayarak ve bazı çiftlikleri işleterek para kazandığını ifade etmektedir ancak Yusuf'un ölümünden sonra örgütün para kaynakları daha kompleks bir hal almıştır. Örgütün finans kaynaklarına ilişkin olarak küresel terör örgütlerinden para aldığı ve küresel terörün bölgedeki temsilcisi olduğu belirtilmiştir. Batılı medya kuruluşları bazı güvenlik uzmanlarına dayandırarak yayınladıkları haberlerde örgütü "El-Kaide'den ilham alan ve onun tarafından finanse edilen bir grup" olarak tanımlamıştır.⁵¹

2011 yılı başında Madalla'daki kiliseye yönelik bombalı saldırıyı organize eden "Kabiri Sokoto" kod adlı Kabiru Abu Bekir Dikko Ceza-yir'deki bir İslami gruptan finansal destek aldığını, dışarıdan sağlanan finansal desteğin ise Boko Haram içerisinde bölünmelere yol açtığını ifade etmiştir.⁵² Buna rağmen örgütün bölgesel ve küresel terör örgütleriyle finansal ve lojistik ilişkisinin niteliği hala aydınlatılmaya muhtaç bir konudur. Örgütün bunun yanında banka soygunları gibi suç eylemleri üzerinden de kendisini finanse etmeye çalıştığı görülmüştür. Boko Haram'a mali kaynak sağlamak için banka soygunları gerçekleştiren bazı isimler yakalandıktan sonra sorgularında örgüt için çalıştıklarını itiraf etmiştir.⁵³ Örgütün banka soyma, adam kaçırmaya ve gasp yöntemleriyle sahip olduğu finansal gelirin niteliği tartışma konusudur. Bu nedenle örgütün finansal kaynakları hala tam olarak aydınlatılamamıştır.

51. "Islamist Group with Possible Qaeda Links Upends Nigeria", *The New York Times*, 17 Ağustos 2011.

52. "Nigeria: Kabir Sokoto Trial-Sharing of Funds Split Boko Haram", *All Africa*, 10 Mayıs 2013.

53. "Nigeria: Boko Haram, C'est Qui? C'est Quoi?", *TV5 Monde*, 22 Şubat 2014.

Örgüt İçi Bölünmeler: Ensaru

Örgütün Müslüman hedeflere yönelmesi örgüt içinde tartışmalara neden olmuş, temel düşmanın Batılılar olduğunu söyleyen bir grup örgütten ayrılmış ve "Ensaru"yu kurmuştur.⁵⁴ Adam kaçırmaya ve fidye isteme örgütün başlarda kesin bir dille reddettiği bir eylemken Boko Haram 2012 ortalarından itibaren yerli ve yabancı kişileri kaçırmaya başlamıştır.⁵⁵ Ancak özellikle adam kaçırmaya ve yabancıları öldürmek yönündeki artan eylemlerin örgüt tarafından gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği yönünde çelişkili bilgiler kamuoyuna yansımıştır. Örneğin 2012 yılı Mart ayında iki Avrupalının kaçırılarak öldürülmesini örgütün sözcüsü Ebu'l-Kaka reddetmiştir.⁵⁶ Bu durum örgüt içinde bazı bölünmeler ve örgüt hücreleri arasında başına buyruk hareket eden gruplar olduğu şeklinde yorumlanmıştır.

Örgüt zayıflamaya başladığı 2015 yılı itibarıyla DEAŞ'a biat ederek güç devşirmek istemiştir.

Örgüt mensupları içinde yerel halktan olan ve olmayanların operasyon taktiklerine yaklaşımda farklılık göstermesi bir grubun 26 Şubat 2016 tarihinde Ebu Bekir Adem Kamber önderliğinde "Cemaatu'l-Ensaru'l-Muslimin fi-Biladi's-Sudan"ı kurmasına neden olmuştur. Boko Haram Nijerya'nın kuzeydoğusunda daha etkin iken Ensaru daha çok kuzeybatı bölgesini operasyon alanı olarak seçmiştir. İdeolojik yönden benzerlikler taşıyan iki örgüt taktik açıdan farklılık göstermektedir. Boko Haram'dan ayrı olarak Ensaru kendini savunma adına dahi masum

54. Montclos, "Boko Haram and Politics", s. 140.

55. "Nigeria: Les Crimes de Masse de Boko Haram", s. 16.

56. "Boko Haram Denies Kidnapping and Killing European Citizens Involved in Botched Rescue", *Sahara Reporters*, 9 Mart 2012.

Müslüman sivilleri hedef almayacağını ifade etmektedir. Ensaru, Boko Haram'ın tersine masum güvenlik güçleri mensuplarına saldırılmasını da ilkesel olarak reddetmektedir. Boko Haram daha yerel iddialara vurgu yaparken Ensaru kendisini bütün Batı Afrika'daki Müslümanların koruyucusu olarak nitelemektedir. Söz konusu örgüt temel olarak yabancıların hedef alınması stratejisini benimsemiştir.⁵⁷

Boko Haram'la mücadele kapsamında Nijerya devleti anti-terörist yasaları çıkarmış, askeri harcamaları artırmış ve yeni stratejiler geliştirmiştir.

Boko Haram ve Küresel Cihat

Boko Haram gerek ideolojik söylemi gerekse eylem taktikleri açısından bölgesel ve küresel cihatçı örgütlerle benzeşmektedir. Örgüt, DEAŞ'a biatına kadar Taliban ve El-Kaide'den övgüyle söz ettiği gibi bölgede El-Kaide'yle irtibatlı yapılarla yakın ilişkide olmuştur. Örgüt kurucusu Muhammed Yusuf Afgan cihadını yüceltmıştır. Örgütün lideri Şekau konuşmalarında Taliban lideri Molla Ömer ve El-Kaide lideri Eymen Zevahiri'den övgüyle söz ederek El-Kaide'ye yakın bir pozisyon almıştır.⁵⁸ Boko Haram'ın 2011 yılı Ağustos ayında Nijerya'daki BM Ofisine düzenlediği saldırının sorumlusu Mamman Nur'un 2009 olaylarından sonra Somali'ye kaçıp El-Kaide'yle yakın ilişkisi olan el-Şabab kamplarında eğitim aldığı tahmin edilmektedir. Fransa'nın Kuzey Mali müdahalesi sırasında yüzlerce Boko Haram mensubunun Mali'deki terör örgütleri, Batı İslam dünyasında El-Kaide (AQMI), Batı Afrika'da Tevhid ve Cihad Hareketi (MUJAO) ve Ansaru'd-din'e katılarak Fransızlara karşı savaştığı belirtilmektedir. Konunun uzmanla-

57. Mohammed, "The Message and Methods of Boko Haram", s. 30.

58. Sadatchy, "Boko Haram."

rından Jacob Zenn ısrarlı bir şekilde Boko Haram'ın küresel terörün bir parçası olduğunu vurgulamakta ve 2013 yılına kadar Yabancı Terörist Organizasyon listesine alınmamasını şiddetle eleştirmektedir.⁵⁹

Boko Haram propaganda yöntemleri açısından da bölgesel ve uluslararası terör örgütleriyle benzeşmektedir. Örgütün lideri Şekau yayınladığı video kayıtlarında bölge liderlerine mesaj vermesine rağmen yerel dil, Arapça ve İngilizce konuşmaktadır. Örgüt bu taktikle tıpkı El-Kaide gibi küresel bir örgüt olduğu mesajını vermek istemektedir. Boko Haram "@Urwata Wutqa" isimli Twitter hesabı kapatılana kadar Arapça ağırlıklı olmakla birlikte İngilizce ve Fransızca paylaşımlar da yapmıştır.⁶⁰

Örgüt zayıflamaya başladığı 2015 yılı itibarıyla DEAŞ'a biat ederek güç devşirmek istemiştir. Nitekim 7 Mart 2015 tarihinde Boko Haram lideri Ebu Beşir Şekau DEAŞ'ın sözde halifesi Ebu Bekir Bağdadi'ye bağlı olduğunu duyurmuştur. DEAŞ sözcüsü ise Şekau'nun "biat etme" sini memnuniyetle karşıladıklarını açıklamıştır.⁶¹ DEAŞ'ın yayın organlarından olan *Dabiq*'in 2015 yılı Mart ayında çıkan sayısında Boko Haram'ın örgüte biatından övgü ile söz edilmiştir. DEAŞ ve Boko Haram'ın varlık gösterdiği coğrafi alan her ne kadar birbirinden uzak olsa da biat etmesinden sonra iki örgüt arasında gelişen ilişkilerin Boko Haram'ın videolarından da anlaşıldığı ifade edilmiştir. Boko Haram'ın bağlılığını duyurduğu tarihten kısa bir süre sonra propaganda için kullandığı videolarda ciddi bir gelişme olduğu görülmüştür.⁶²

59. Örgütün uluslararası terör örgütleriyle ilişkisine dair tespitler için bkz. Jacob Zenn, "Exposing and Defeating Boko Haram: Why the West Must Unite to Help Nigeria Defeat Terrorism", *The Bow Group*, Haziran 2014.

60. "Un Compte Twitter Affilié à Boko Haram Suspendu", *Anadolu Ajansı*, 24 Şubat 2015.

61. "L'EI Accepte L'allégeance de Boko Haram", *BBC Afrique*, 13 Mart 2015.

62. Rukmini Callimachi, "In Newly Sophisticated Boko Haram Videos, Hints of Islamic State Ties", *The New York Times*, 20 Şubat 2015.

BOKO HARAM'LA MÜCADELE VE TERÖRÜN GELECEĞİ

Nijerya devleti 2002'den 2009'un başlarına kadar yoğun "tebliğ" faaliyeti yapan Boko Haram'ı ciddi bir tehdit olarak görmemiş, örgüt 2011 yılından sonra stratejik bir plana konu olmuştur. 2009'a kadar Boko Haram daha çok Nijerya'nın kuzey eyaletlerinde yerel yöneticileri ilgilendiren bir mesele olarak ele alınmıştır. Bu nedenle devletin örgüte ilk müdahalesi stratejik bir eylem planı içermekten ziyade aşırı güç kullanımı şeklindedir. 2009'da Muhammed Yusuf da dahil Boko Haram yöneticilerinin yargısız infazla öldürülmesi sonucu örgüt mensupları çok fazla sertleşince Nijerya devleti terör örgütüyle daha yakından ilgilenmeye başlamıştır. Bu çerçevede 2011 yılı Haziran ayında Nijerya devleti anti-terörist yasaları (TPA) çıkarmış, Boko Haram'la mücadele kapsamında askeri harcamaları artırmış ve yeni stratejiler geliştirmiştir.⁶³

2015 yılı başkanlık seçimlerinde Muhammed Buhari'nin seçim kampanyasında en çok vurguladığı başlıklardan biri Boko Haram'la mücadele olmuştur ve iktidara geldikten sonra bu konuda yeni stratejiler belirlenmiştir. Mayıs ayında göreve gelen Başkan Buhari Nijerya ordusuna Aralık ayının sonuna kadar Boko Haram'ı bitirmesi için süre vermiştir. Ayrıca Başkan Muhammed Buhari ordunun Boko Haram'la mücadeleyi yöneten askeri komutanlığı Borno eyaletine yerleştirmiştir. Çokuluslu Ortak Görev Gücü'yle (MNJTF) yürütülen ortak operasyonlar da hızlandırılmıştır. Orduya eskiye nazaran ekipman ve lojistik desteği artırılmış ve ordunun üst düzey komutasında da önemli görev değişikliği yapılmıştır. 2015 yılından itibaren gerilemeye başlayan Boko Haram, DEAS'a biat ettiğini açıklamış ve ar-

dından kendi içinde bölünmüştür. 2016 yılının sonlarında örgütün kontrolünde kalan Sambisa Ormanı geri alındıktan sonra örgüt elemanlarının önemli bir kısmı dağılmıştır. Nisan ayında Boko Haram'dan kopan Ensaru örgütünün lideri Khalid Barnawi saklandığı yerde tutuklanmıştır.⁶⁴ Kontrol alanlarını kaybeden ve ciddi bir şekilde zayıflayan örgüt 2016 yılı sonu itibarıyla özellikle kadın savaşçıların ön plana çıktığı intihar saldırılarına yönelmiştir.

Bunun yanında Nijerya devleti Boko Haram'la mücadelede birçok tedbir almış ve adım atmıştır. Nijerya devleti Boko Haram'ın yoğun faaliyet gösterdiği Borno eyaletinde örgütle mücadelesinde halkın yardımını almak için "Auto-Defence" gruplarının kurulmasını teşvik etmiştir. Yereldeki gençlerden oluşan bu gruplar Boko Haram'ın birçok saldırısının önlenmesinde önemli rol oynamıştır. Bununla beraber Nijerya terörle mücadele kapsamında terörizmin finansmanına yönelik de Batı Afrika Para Aklamaya Karşı Hükümetler Arası Eylem Grubu (GIABA) ve Finansal Hareket Görev Gücü (FATF) tarzı bölgesel kuruluşlarda yer almaktadır.

Batı Afrika'nın en güçlü ülkelerinden olan Nijerya terörle mücadele konusunda birçok nedenden dolayı sorun yaşamaktadır. Ülkenin güvenlik kurumları arasındaki koordinasyon ve iş birliği eksikliği, teknoloji konusunda biyometrik bilgi toplama sistemleri ve gerekli veri tabanları eksikliği gibi problemler ülkenin bu yöndeki politikalarını yavaşlatmaktadır. Örneğin Ocak ayında Nijerya Hava Kuvvetleri tarafından yanlışlıkla bir mülteci kampının bombalanması da bu tür bir zafiyetten kaynaklanmaktadır.⁶⁵ Yine ülkede yolsuzluk probleminin önemli bir boyutta olması, ülkenin kaynaklarını iyi kullanma noktasında problem yaşaması, terörle mücadelede şüpheli terörist tutukluların zamanında yargılanmaması da dahil olmak üzere yargı sisteminin yavaş ilerleme-

63. Colonel Solomon Effiong Udounwa, "Boko Haram: Developing New Strategies to Combat Terrorism in Nigeria", United States Army War College, (2013), s. 8-10.

64. "Nigeria: Khalid al-Barnawi le Leader du Groupe Islamiste Ansaru Inculpé", RFI, 14 Mart 2017.

65. "Nigeria: L'armée de L'air Bombarde un Camp de Déplacés Par Erreur et Fait au Moins 70 Morts", Jeune Afrique, 18 Ocak 2017.

si, savcı ve hakimlerin 2011 yılında çıkartılan terörle mücadele yasasını (tadil edilmiş haliyle) yerine getirmek için yeterli eğitime sahip olmaması gibi sıkıntılar da devletin elini zayıflatmaktadır.

Ülkenin güvenlik güçlerinin sivillere sert muamelesi, güvenlik hizmetleriyle halk arasındaki güvensizlik ve Müslümanların çoğunlukta yaşadığı bölgelerde ekonomik fırsatların eksikliği gibi problemler Nijerya'nın Boko Haram'la mücadelesini olumsuz etkilemiştir.⁶⁶ Afrika'nın en büyük ekonomisi olan Nijerya bölgenin en büyük askeri gücünü elinde tutmasına rağmen yukarıda zikredilen problemlerden dolayı söz konusu örgütle tek başına mücadele edememiştir. Komşu ülkelerle kurduğu askeri ittifak sonucunda yapılan ortak operasyonlarla ancak örgütü zayıflatabilmiştir.

Kamerun

Boko Haram süreç içerisinde eylem alanını genişleterek Nijerya'nın sınır komşusu Kamerun'un kuzey bölgelerinde de saldırılar gerçekleştirmiştir. Örgütün şu anda Kamerun'da hala varlığını sürdürdüğü tahmin edilmektedir. Örgüt ilk saldırısını 2014 yılının Mart ayında Kamerun'un Fotokol kenti yakınlarındaki Kamerunlu askerlere karşı yapmıştır.⁶⁷ Bu tarihten sonra Nijerya-Kamerun sınırında Boko Haram'ın Kamerun'a yönelik saldırıları artarak devam etmiştir. Boko Haram Kamerun'da yerli insanlardan da oluşan gruplar kurarak bölgede güçlenmiştir. 2016 yılının sonlarında Nijerya güvenlik güçleri öncülüğünde yürütülen operasyonlar sonucu Boko Haram son kalesi olan Sambisa Ormanı'ndan çıkarılmıştır.

Nijeryalı yetkililerin örgütün bitirildiği yönündeki açıklamalarına rağmen Boko Haram 2017 yılı Mart ayında yayınladığı videolarda varlığını sürdürdüğünü göstermiştir. Örgüt lideri Ebubekir Şekau yaptığı açıklamada Kamerun'u net bir şekilde hedef almıştır. Söz konusu video

kaydında örgüt elemanlarının Fransızca ve Fulanice konuştuğu ve Kamerun vatandaşı olduğu tahmin edilmektedir.⁶⁸ Örgütün şu anda Nijerya-Kamerun sınırında saklandığı söylenebilir.

Boko Haram yapılanması ve saldırılarına maruz kalan Kamerun 2014 yılından bu yana örgüte karşı mücadeleyi etkin bir şekilde sürdürmektedir. Bu kapsamda 7 Ekim 2014 tarihinde Niamey'de Çad Gölü Havzası Komisyonu (LCBC) üyeleri (Nijerya, Kamerun, Nijer, Çad) ve Benin'in katılımıyla Çokuluslu Ortak Görev Gücü (MNJTF) kurulmuştur. Bu ülkelerden oluşan yaklaşık 10 bin askerin katıldığı ortak operasyonlar gerçekleştirilmiştir. Bu hareketler sayesinde Boko Haram iyice zayıflatılmıştır.⁶⁹

Kamerun devletinin teröre karşı uyguladığı yöntem daha çok örgütün faaliyet gösterdiği bölgeye çok sayıda asker göndermek ve Nijerya ile olan kara ve su sınırını daha sıkı kontrol etmektir. Bunun yanında ülkede biyometrik pasaport uygulaması ve para transferi bilgisini toplayacak birim kurarak terör örgütünün para akışını engellemeyi hedeflemiştir. Fakat hem personel sayısı hem de imkan açısından önemli problemler yaşanmaktadır. Kamerun bu eksiklerini gidermek için ABD ve Fransa'dan terörle mücadele eğitimi, maddi ve lojistik destek almaktadır. Bu kapsamda Kamerun, ABD tarafından kurulan Trans-Sahara Terörle Mücadele Ortaklığı'na (TSCTP) üye olmuştur.⁷⁰

68. "Boko Haram Leader Shekau Threatens World Leaders", Youtube, 17 Mart 2017, <https://www.youtube.com/watch?v=7RJ-KhQQLfgh&t=60s>, (Erişim tarihi: 22 Mart 2017).

69. William Assanvo, Jeannine Ella A Abatan ve Wendyam Aristide Sawadogo, "La Force Multinationale de Lutte Contre Boko Haram: Quel Bilan?", Institut d'Etudes de Sécurité, Sayı: 19, (Ağustos 2016).

70. Trans-Sahara Terörle Mücadele Ortaklığı (TSCTP) bölgesel terörle mücadele yeteneklerini güçlendirmek, bölgenin güvenlik güçleri arasındaki iş birliğini artırmak ve kurumsallaştırmak, demokratik yönetimi geliştirmek, terörün ideolojik söylemini itibarsızlaştırmak suretiyle terör örgütlerini etkisizleştirmek amacıyla oluşturulan çok yönlü bir ABD hükümeti programıdır. Bu program bölge ülkeleri ve ABD arasındaki ikili askeri ilişkileri güçlendirmektedir. Programın genel hedefi Afrika'daki Pan-Sahel bölgesindeki hükümetlerin (Moritanya, Mali, Çad, Burkina Faso ve Nijer'in yanı sıra Nijerya ve Senegal) bölgedeki terör örgütlerinin meydan okumalarına karşı yerli kapasitelerini artırmaktır. TSCTP, Trans-Sahara bölgesinde uygulanan özel Terörle Mücadele Yardımı Eğitimi ve Terörle Mücadele Programı (TIP) faaliyetlerini ve bu programların olası bölgesel genişlemesini sürdürmektedir. Bkz. "Trans Sahara Counterterrorism Partnership (TSCTP)", Global Security.

66. "U.S. Bureau of Counterterrorism and Countering Violent Extremism: Country Reports on Terrorism 2015", U.S. Department of State, <https://www.state.gov>, (Erişim tarihi: 12 Ocak 2017).

67. "Principales Batailles entre Boko Haram et L'armée Camerounaise", RFI, 2 Mart 2014.

Kamerun'un izlediği bir başka yöntem de gençlerin radikalleşmesini engellemektir. Bu bağlamda Kamerun İmamlar ve Saygınlık Konseyi'ne (CIDIMNC) destek vermektedir. CIDIMNC'nin stratejisi daha çok imamların ekonomik durumlarını iyileştirmektir.⁷¹

Çad ve Nijer

Çad, Epervier operasyonundan (1986) Serval operasyonuna (2013) ve sonra da Barkhane operasyonuna (2014'ten itibaren) dönüşen Fransa'nın Sahel-Sahara'da terörle mücadele hareketlerinin merkezi konumundadır. Bundan dolayı Çad bölgede terörle mücadele konusunda ön saflarda yer almaktadır. 2013'te Kuzey Mali'de düzenlenen teröre karşı bölgesel ortak operasyonlarda en aktif rol oynayan ülkelerden olmuştur. 2014'te Boko Haram'la mücadele amacıyla kurulan Çokuluslu Ortak Görev Gücü'nün (MNJTF) hareketlerinde de Çad önemli bir yer teşkil etmiştir. Çad terörle mücadele kapsamında 2015 yılında Terör Yasası çıkarmıştır. Yasaya göre terörizm suçuyla yargılanan kişiye idam cezası uygulanacaktır. Bu yasanın onaylanmasından sonra ülkede 2015'te Boko Haram üyesi olduğu iddia edilen on kişi hakkında idam kararı çıkarılmıştır.⁷²

Nijer de Boko Haram'la aktif bir şekilde mücadele etmektedir. 2014'te Nijer'de de bazı köyler örgütün kontrolüne geçmiştir. Hem Çokuluslu Ortak Görev Gücü (MNJTF) operasyonları hem de Kuzey Mali'de yapılan ortak bölgesel operasyonlara (daha sonra MINUSMA adı altında BM'nin operasyonu olarak devam edecek) katılmıştır. Nijerya sınırlarında Boko Haram, Mali sınırlarında ise Ansaruddine, MUJAO, Macina Katıbası, Mourabitoune ve AQMI terör örgütlerinin saldırılarına maruz kalan Nijer, güneydoğusu ve kuzeybatısında ciddi terör tehdidi altındadır. Ülkenin terörle müca-

delesine destek vermek amacıyla Fransa ve ABD askeri üsler kurmuştur.⁷³

SONUÇ

Boko Haram, İslam dünyasının yaşadığı derin krizler sırasında teşekkül eden cihatçı ideolojiyi benimseyen bir grubun Nijerya'nın kuzeyindeki kültürel, siyasi, toplumsal, ekonomik ve dini krizden beslenerek oluşturduğu bir terör örgütüdür. Örgütün kurucusu Muhammed Yusuf derin bir din alimi olmaktan ziyade Selefî-Cihatçı ideolojiyi etkili bir hitabetle kullanan bir hatiptir. Selefî dini yorumun 1970'lerden itibaren Nijerya'nın kuzeyinde var olması Yusuf'a bir toplumsal çevre oluşturma imkanı sunmuştur. Selefî gruplardan bir kesimini kendi etrafında toplayan Yusuf, Boko Haram'a evrilecek olan yapının nüvesini oluşturmuştur. Bu çekirdek ekip Nijerya'daki Müslüman bölgelerde ekonomik, toplumsal ve siyasi beklentilerine cevap verilmeyen, geleneksel dini grupların eylem tarzından rahatsız olan gençlerin öfkelerini yönetmeye başlamıştır.

Örgüt kullandığı Selefî söylem içindeki cihat kavramını zamanla daha çok vurgulayarak şiddet içerikli bir dil benimsemiştir. Yusuf'un şiddet barındıran söylemi Nijerya'da geleneksel dini yapılar, yerel yönetimler ve merkezi yönetim arasındaki ilişki çerçevesinde şekillenen dini-toplumsal-siyasi yapıyı tehdit etmeye başladığında Yusuf ve takipçileri Nijerya ordusunun sert müdahalesiyle karşılaşmıştır. Nijerya ordusunun 2009'da Yusuf ve takipçilerine yönelik gerçekleştirdiği operasyonların terörle mücadele stratejisi çerçevesinden yoksun olması örgütün (Yusuf ve lider kadrosunun çoğu öldürülmesine rağmen) güçlenerek bölgesel bir terör örgütüne dönüşmesinin zeminini oluşturmuştur.

Boko Haram ilk teşekkül ettiği dönemde Taliban ve El-Kaide gibi örgütlerle aynı paralelde dururken DEAŞ'ın güçlenmeye başladığı dönemde ise ona biat etmiştir. Örgüt söylem düzeyinde

71. "U.S. Bureau of Counterterrorism and Countering Violent Extremism."

72. "U.S. Bureau of Counterterrorism and Countering Violent Extremism."

73. "Trans Sahara Counter Terrorism Partnership", U.S. Africa Command, <http://www.africom.mil>, (Erişim tarihi: 9 Mart 2017).

“şeriat”, “cihat” ve “tağut” gibi kavramları kurgulama şekli itibarıyla Taliban, El-Kaide ve DEAŞ ile benzeştiği gibi Taliban ve El-Kaide liderlerini övgüyle anmıştır. Ayrıca DEAŞ’a biat etmeden önce bölgede El-Kaide’yle iltisaklı gruplarla yakın ilişki kurmuştur. Boko Haram mensupları Fransa’nın Mali müdahalesi sırasında El-Kaide ile bağlantılı gruplarla aynı safta Fransa ve Mali birliklerine karşı savaşmıştır. Bunun yanında Boko Haram üyelerinin yer yer Somali’deki Şebab örgütünün kamplarında eğitim aldığı yönünde istihbarat bilgileri kamuoyuna yansımıştır.

Boko Haram eylem alanı ve taktiklerini geliştirerek büyümüştür. Başlangıçta Borno eyaletinde suikast ve silahlı baskınlar yapan örgüt süreç içinde bombalı saldırı, bomba yüklü araç saldırısı, intihar eylemi gibi yöntemleri benimsemiş, Nijerya’nın başkenti, komşu ülkeler Kamerun, Nijer ve Çad’ı da hedef almıştır. Ayrıca Nijerya ve bölgedeki diğer ülkelerin misyonlarına da saldırılar düzenlemiştir. ABD’li uzmanlar Boko Haram’ın başta El-Kaide olmak üzere bölgesel ve küresel terör örgütlerinin uzantısı olduğunu vurgulayarak Washington yönetiminin örgütü 2009 yılından 2013 yılına kadar Yabancı Terörist Organizasyon listesine koymamasını eleştirmiştir. ABD istihbarat raporlarında örgüt bölgesel ve uluslararası terör örgütleriyle ilişkilendirilse de organik ilişkisi net şekilde tespit edilememiştir.

Boko Haram söylem ve eylem düzeyinde başarısız olmuş, arkasında yirmi bin ölü ve çoğu Müslüman yirmi milyon krizden etkilenen insan bırakmıştır. Muhammed Yusuf ve Ebu Bekir Şekau Nijerya’ya şeriat getirerek merkezi ve bölgesel yönetimlerin neden olduğu toplumsal, siyasi, ekonomik ve dini sorunları çözeceğini öne sürmüştür. Ancak Boko Haram’ın varlık gösterdiği yıllar boyunca bölge daha da yoksullaşmış, toplum ağır bedeller ödemiş, siyaset kurumunda herhangi bir düzelme olmamış, İslam

ve terörün aynı kefedeki değerlendirildiği yeni bir vakıya ortaya çıkmıştır. Örgüt eylemsel düzeyde Nijerya’nın bütün kuzey eyaletleri başta olmak üzere Nijer, Çad ve Kamerun’daki Müslümanları yönetecek bir “İslam devleti” kurma iddiasında başarısız olmuş, Nijerya-Kamerun sınırında saklanarak genç kızları intihar bombacısı olarak kullanan butik bir terör örgütüne dönüşmüştür.

Boko Haram 2016 yılı sonu itibarıyla oldukça zayıflamıştır. Bölge ülkelerinin operasyonları artarak devam etmektedir. Örgüt bölgesel ve küresel terör örgütleriyle ilişkilerini derinleştirerek varlığını koruma mücadelesi verebilir. Sambisa Ormanı’ndan çıkarılmasından sonra örgütün intihar eylemleri dışında eylem gerçekleştirememesi ise operasyonel kabiliyetini kaybettiğini göstermektedir. Bunun yanında Ebubekir Şekau’ya yönelik örgüt içi suikast girişimleri ve Şekau’nun kendini ispatlama gayreti örgütün liderlik sorununu açığa çıkarmaktadır. Ayrıca bölgede derin bir krize sebep olan örgütün halk nezdinde itibar kaybettiği kaydedilmektedir. Bu nedenle önümüzdeki dönemde savaşçı devşirme noktasında ciddi sorunlar yaşayacağı muhakkaktır. Bunun yanında bölge ülkelerinin yukarıda ifade edilen terörle mücadele girişimleri ve Nijerya’nın askeri harcamalarını artırma kararı alması⁷⁴ örgütle mücadelenin bundan sonra da devam edeceğini göstermektedir. Buradan hareketle örgütün üye sayısının azalacağı, operasyonel kabiliyetini büyük oranda kaybedeceği ancak bölgesel ve küresel terör örgütleriyle ilişkisini derinleştirerek küçük bir grup şeklinde de olsa önümüzdeki birkaç yıl daha varlığını sürdüreceği söylenebilir.

74. Nijerya Genelkurmay Başkanı General Tukur Buratai, Nijerya’nın 2017 askeri bütçesinin 152,8 milyar “naira” olduğunu ve 12 bin yeni asker alacaklarını açıklamıştır. Bkz. “Army to Recruit 12,000 in 2017-Buratai”, *Daily Trust*, 15 Şubat 2017.

Analiz Borno eyaletindeki Chibok kentinde 276 kız çocuğunu kaçıarak dünya kamuoyunun gündemine oturan Boko Haram terör örgütünün ortaya çıkışı, örgütsel yapısı, ideolojisi, saldırıları ve bölge ülkelerinin terörle mücadelesini konu edinmektedir.

Nijerya'nın kuzeyinde Müslümanların çoğunlukta yaşadığı bölgede Selevi bir davet hareketinin bir terör örgütüne nasıl dönüştüğünün ele alındığı birinci bölümde bölgedeki dini yapı, bölgenin merkezi yönetimle ilişkisi ve örgütün kurucusunun özelliklerine yer verilmektedir. İkinci bölümde örgütün eleman devşirmek için geliştirdiği ideolojinin hangi etmenler çerçevesinde şekillendiği ve hangi ilkeler üzerine bina edildiği tartışılmaktadır. Üçüncü bölümde örgütün bu ideolojiyi örgütsel bir yapıyı mobilize etmek için nasıl kullandığı ve bu örgütsel yapının finansal kaynaklarına odaklanılmaktadır. Dördüncü bölümde örgütün ortaya çıktığı dönemden itibaren eylem tarzı, hedefleri ve yöntemleri incelenmektedir. Son olarak ise Nijerya ve bölge ülkelerinin terörle mücadele yöntemleri ve bu noktada yaşanan sorunlar ele alınmaktadır.

Bu analiz yazılırken bölgenin yerel dili ve Boko Haram'ın da propaganda dili olarak kullandığı Hausaca kayıtlar, konuya ilişkin basına yansıyan haberler ve çeşitli dillerdeki kaynaklara başvurulmuştur. Ayrıca mümkün olduğu kadar Nijerya'daki yerel uzmanlar ve ülkede görev yapan yabancı gazetecilerle temas kurulmaya çalışılmıştır.

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • KAHİRE

www.setav.org